

Wprowadzenie

Autorzy książki proponują zajęcie się dwiema grupami problemów, które można określić jako wielce aktualne, ale również budzące kontrowersje w literaturze przedmiotu. Z jednej strony bowiem, zadają pytanie czy zjawisko globalizacji należy traktować jako postępujący proces integracji w skali międzynarodowej, czy też oznacza ono zupełnie odmienne i nieznane dotychczas jakościowe przemiany w skali gospodarki światowej. Ale z drugiej – wyraźnie akcentuje się wątpliwości czy aby globalizacja nie jest tylko i wyłącznie próbą utrwalania dominacji wielkich korporacji międzynarodowych, a co za tym idzie grupy państw wysoko rozwiniętych, których postępowanie nie jeden raz na przestrzeni XX wieku dowiodło, że działały one z czysto egoistycznych powodów.

Z tych przyczyn koniecznością staje się bliższe wyjaśnienie rozumienia pojęcia „integracja” i „globalizacja”. Czołowi przedstawiciele teorii integracji nie kryją, że koncepcje integracji gospodarczej wypływają z ujęć, które mają charakter globalny, tzn. swoje korzenie wyraźnie widzą w teoriach znajdujących się na pograniczu filozofii, socjologii, politologii i ekonomii. Zdaniem wielu ekspertów najbardziej słusznym podejściem do zjawiska integracji jest regionalizm (z kilku zasadniczych powodów), bowiem integracja:

- wywodzi się z teoretycznego uzasadnienia i praktycznego zastosowania wielu czynników, takich jak: tradycyjne związki historyczne, geograficzne sąsiedztwo, wspólne źródła socjokulturowe, podobny poziom rozwoju gospodarczego, powiązania handlowe czy zbliżona mentalność,
- stanowi skuteczną metodę przewycięzania egoistycznych narodowych polityk,
- jest uniwersalnym środkiem rozwiązywania konfliktów i wysoce użytecznym w ograniczaniu potencjalnych napięć międzynarodowych, z uwagi na wzrastającą rolę instytucji ponadnarodowych w procesie podejmowania decyzji.

Jednakże traktowanie regionalnej integracji jako elementu składowego procesu globalizacji jest koncepcją dyskusyjną. Rzeczywistość wymyka się wszelkim

próbom podporządkowania jej jednoznacznej ocenie i dopiero przyszłość będzie mogła zweryfikować czy mamy do czynienia z procesem integracji globalnej, czy też są działaniami dezintegrującymi gospodarke światową.

Jest sprawą zrozumiałą, że globalizacja, usuwając niektóre problemy trapiące współczesną gospodarke, rodzi również dotychczas nieznanne lub rzadko się ujawniające zjawiska. Ale największym zagrożeniem wydaje się być postępujący podział na świat bogatych i biednych, będący rezultatem nierówności rozwojowych i z tych przyczyn rośnie ilość przeciwników procesu globalizacji, podczas gdy wydawało się, iż winien on być akceptowany przez coraz szersze kręgi ludności na całym świecie. Do grona przeciwników zalicza się związki zawodowe, obrońców praw człowieka i konsumenta, działacze organizacji ekologicznych itd.¹

Jednocześnie należy dokonać selekcji wątków, bowiem opracowanie wszelkich aspektów tak postawionej problematyki wiązałoby się z podjęciem badań w skali nie tylko Unii Europejskiej. W tej sytuacji zdecydowano się podzielić opracowanie na trzy części składowe, a mianowicie:

- I. Wysłunięcie na plan pierwszy dwóch wiodących problemów, tzn. regionalizacji i globalizacji, by następnie przejść do zagadnień znaczenia globalizacji dla poszczególnych regionów świata, w tym przede wszystkim dla krajów Unii Europejskiej oraz państw Europy Środkowo-Wschodniej.
- II. Skupienie się na problematyce polityki finansowej w skali gospodarki światowej.
- III. Zwróceniu uwagi na jedno z wiodących zagadnień dla procesów globalizacji, tzn. bezpieczeństwo energetyczne krajów Unii Europejskiej.

W sumie, naszym zdaniem, dokonano racjonalnego wyboru wątków koniecznych dla oceny wzajemnej interakcji pomiędzy wiodącymi tendencjami w gospodarce światowej i procesami regionalizacji rynków międzynarodowych. Zaprezentowanym wyżej głównym celom podręcznika podporządkowano rozważania zawarte w jego dwunastu rozdziałach.

I tak, w rozdziale **pierwszym** (I. Pietrzyk – *Globalizacja i regionalizacja gospodarki światowej*) zaprezentowano najważniejsze kontrowersje wokół globalizacji dotyczące jej definicji, genezy, efektów oraz obiektywnego charakteru tego procesu. Następnie przedstawiono jego głównych aktorów, do których zaliczono KTN (Korporacje Transnarodowe) i państwa narodowe. Kolejną część rozdziału poświęcono zjawisku międzynarodowej integracji gospodarczej występującej w formie realnej, określanej mianem regionalizacji (czyli integracji regionalnej de facto) oraz w postaci zinstytucjonalizowanej, określanej mianem regionalizmu (czyli integracji regionalnej de iure). Rozważania kończą uwagi poświęcone regionalizacji i regionalizmowi w wymiarze wewnątrz krajowym i przestrzen-

¹ Por. A. Müller, *Globalizacja – mit czy rzeczywistość?*, [w:] *Globalizacja od A do Z*, NBP, Warszawa 2004, s. 46–47.

nym implikacjom globalizacji, nieobecny zazwyczaj w głównym dyskursie na temat aktualnych tendencji w gospodarce światowej.

Z kolei w rozdziale **drugim** (P. Małecki – *Ewolucja teorii proporcji czynników w kontekście regionalizacji i globalizacji gospodarki światowej*) przedstawiono znaczenie modelu proporcji czynników w rozwoju teorii ekonomii międzynarodowej. Stwierdzono, że koncepcje i twierdzenia związane z tym modelem stanowią istotny element składowy współczesnych analiz gospodarki światowej. Dzieje się tak pomimo tego, iż bezpośrednia weryfikowalność empiryczna modelu jest niewielka. Dlatego też ewolucja teorii proporcji czynników stanowi ciekawy przyczynek do badań nad mechanizmem procesu poznawczego w ekonomii międzynarodowej.

Kryzys gospodarki światowej, u którego podstaw leży kryzys na amerykańskim rynku kredytów hipotecznych, jest przedmiotem analizy rozdziału **trzeciego** (P. Małecki, P. Stanek – *Gospodarka światowa wobec kryzysu globalnego*). Ukazano w nim wyjątkowość obecnego kryzysu, polegającą na tym, że jego źródła upatrywać można wyłącznie w sferze finansów. Wyjaśniono również przyczyny napięć w sektorze finansowym, w szczególności szczegółowo scharakteryzowano nowe instrumenty finansowe, które pozwalając na transfer ryzyka poza bilans banków, spowodowały kumulację tego ryzyka w systemie. Opisano również najważniejsze wydarzenia kryzysu, perspektywy jego rozwiązania oraz prawdopodobne konsekwencje dla przyszłości globalnej gospodarki.

Rozdział **czwarty** (A. Odrobina – *Delokalizacja jako skutek globalizacji i integracji*) poświęcony został zjawisku delokalizacji, a więc przenoszenia działalności gospodarczej za granicę. W rozdziale przedstawiono istotę delokalizacji, umiejscawiając to zjawisko w kontekście zachodzących przemian w gospodarce światowej. Skoncentrowano się także na problematyce oszacowania rozmiarów delokalizacji, gdyż jak dotąd nie udało się wypracować metodologii mierzenia tego zjawiska. Szczególną uwagę zwrócono na zjawisko delokalizacji w Unii Europejskiej, gdzie proces integracji gospodarczej spowodował obawy o nasilenie się procesów delokalizacyjnych wewnątrz ugrupowania.

Z kolei Stanisław Miklaszewski w rozdziale **piątym** pt. *Unia Europejska w obliczu wyzwań globalizacyjnych* dokonuje próby konfrontacji teoretycznego dorobku najbardziej znanych ekonomistów europejskich w zakresie unii gospodarczej z obecnym stanem zaawansowania integracji w ramach Unii. Rzeczywistość jednak daleko odbiega od ustaleń teoretycznych, szczególnie, że udało się zrealizować tylko pierwsze stadium projektowanej w owym czasie unii gospodarczej, a mianowicie unię walutową i to w niepełnym kształcie. Tymczasem wyzwania globalizacyjne zamiast stanowić istotny bodziec w kierunku dalszego pogłębiania integracji europejskiej wywołują tylko spory między rządami różnych krajów członkowskich, z których niewiele wynika dla przyszłego kształtu Unii Europejskiej.

Rozdział **szósty** (E. Molendowski – *Liberalizacja handlu pomiędzy krajami Europy Środkowo-Wschodniej – jej znaczenie w procesie integracji europejskiej*) jest próbą przedstawienia włączania się krajów Europy Środkowo-Wschodniej do procesów integracji gospodarczej w Europie oraz dostosowań do wymogów globalizacji, dokonującej się we współczesnej gospodarce światowej. Rozważania rozpoczynają się od przedstawienia najważniejszych czynników determinujących integrację gospodarczą w tych krajach w początkowym okresie transformacji. Następnie przedstawia się wyniki szczegółowej analizy działań zmierzających do liberalizacji powiązań handlowych, zarówno wzajemnych, jak i z krajami UE, podejmowanych w poszczególnych grupach tych krajów. Szczególną uwagę zwraca się na efekty tych działań w pierwszych latach funkcjonowania w ramach JRE, wykazując, że doświadczenia te mogą i powinny być przydatne dla pozostałych państw transformacji systemowej, zwłaszcza krajów Europy Południowo-Wschodniej.

Rozdział **siódmy** (J. Pera – *Strefa euro i jej znaczenie dla globalnych stosunków finansowych*) poświęcono roli i pozycji euro w globalnych stosunkach finansowych. W pierwszej części rozdziału przedstawiono zjawisko globalizacji międzynarodowych stosunków i rynków finansowych. W drugiej części rozdziału zaprezentowano euro jako pieniądz globalny i międzynarodowy. Na tym tle scharakteryzowano euro jako: walutę rezerwową, zaczepu, interwencyjną, inwestycyjną, fakturowania i transakcyjną. Następnie omówiono jednolity europejski rynek finansowy jako konsekwencję dalszego rozszerzania i globalizacji strefy euro. W ostatniej części rozdziału – jako przykład globalizacji i umiędzynarodowienia finansów europejskich – opisano rynek papierów dłużnych w strefie euro.

W rozdziale **ósmym** (A. Mroczek – *Centra usług wyższego rzędu w aglomeracjach Polski na tle Unii Europejskiej i świata*) wykazano, iż od lat 80. XX wieku korporacje transnarodowe wykorzystują centra usług wyższego rzędu jako narzędzie konkurowania. Choć, wbrew wielu powszechnym opiniom, większość centrów zlokalizowanych jest w krajach rozwiniętych, to większa dynamika powstawania nowych centrów charakteryzuje kraje rozwijające się i kraje Europy Środkowo-Wschodniej. Wykazano, że Polska jest wśród nich krajem, który przez wielu analityków wskazywany jest jako mający największy potencjał przyciągania inwestycji w centrach usługowych.

W rozdziale **dziwiątym** (J. Garlińska-Bielawska – *Współczesny regionalizm ekonomiczny na przykładzie procesów zachodzących na kontynentach amerykańskich*) przedstawiono prowadzoną na preferencyjnych warunkach współpracę i międzynarodową integrację ekonomiczną gospodarek położonych na kontynentach amerykańskich. Pokazano zwłaszcza zmiany zachodzące w Ameryce Północnej, na co kluczowy wpływ miał zmieniający się stosunek USA wobec regionalizmu gospodarczego, dwie fale regionalizmu w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach, a także koncepcje transkontynentalnej współpracy państw amerykańskich.

Rozdział **dziesiąty** (K. Klecha-Tylec – *Przemiany gospodarczo-społeczne w krajach Azji i Pacyfiku i ich wpływ na procesy globalizacyjne*) ukazuje przeobrażenia państw regionu Azji i Pacyfiku na tle procesów globalizacyjnych. Przedstawiono w nim stopień zróżnicowania społeczno-gospodarczego w poszczególnych subregionach Azji i Pacyfiku. Scharakteryzowano pojęcie regionalizmu azjatyckiego oraz koncepcję otwartego regionalizmu. Omówiono także, na tle uwarunkowań historycznych, inicjatywy na rzecz pogłębienia współpracy regionalnej.

Negatywne skutki współczesnej globalizacji rynków finansowych stały się przedmiotem rozważań zawartych w rozdziale **jedenastym** (L. Mesjasz – *Polityka kredytowa MFW w obliczu globalizacji rynków finansowych*). Szczególną uwagę zwrócono na pojawienie się nowego typu kryzysów finansowych wywoływanych przez nagłe zmiany kierunków przepływów prywatnego kapitału, wzrost ryzyka zarażenia się kryzysem w innym kraju oraz pogłębianie się dysproporcji rozwojowych między krajami bogatymi i biednymi. Rozpoczęto od omówienia pojęcia, przyczyn i skutków globalizacji finansowej. Następnie przedstawiono najważniejsze wyzwania, jakie globalizacja finansowa stawia przed MFW oraz reakcję Funduszu na te wyzwania. Skoncentrowano się na analizie dostosowania polityki kredytowej Funduszu do nowych warunków zglobalizowanych rynków kapitałowych. Rozważania te kończy przedstawienie wariantów dalszej ewolucji polityki kredytowej MFW.

Rozdział **dwunasty** (P. Stanek – *Bankowość centralna w krajach Unii Europejskiej w warunkach globalizacji rynków finansowych*) stanowi próbę przedstawienia bankowości centralnej w krajach Unii Europejskiej w jej globalizacyjnym kontekście. Dla banków centralnych globalizacja oznacza dwa strumienie zjawisk. Z jednej strony, ujednoczeniu podlegają praktyki banków centralnych w zakresie strategii polityki pieniężnej, przejrzystości, wpływu rynków finansowych na podejmowanie decyzji, czy wreszcie struktur decyzyjnych. Z drugiej strony, globalizacja stawia przed bankowością centralną nowe wyzwania, związane tak ze zmianami mechanizmu transmisyjnego i rosnącym wpływem zmian cen dóbr importowanych na wskaźnik inflacji, jak również z przemianami na rynku finansowym. W rozdziale tym przedstawia się zatem interakcje procesów globalizacji i integracji poprzez wpływ, jaki globalizacja wywiera na integrację walutową i funkcjonowanie rynków finansowych w regionalnej, europejskiej skali z uwzględnieniem rozwiązań instytucjonalnych i infrastruktury rynkowej.

W rozdziale **trzynastym** (A. Pach-Gurgul – *Jednolity rynek energii elektrycznej a bezpieczeństwo energetyczne Europy*) wykazano, iż zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego, w warunkach zmian klimatycznych, globalnego wzrostu zapotrzebowania energetycznego, dużego uzależnienia importowego od surowców energetycznych, jak również gwałtownych zmian ich cen oraz niepewności dostaw, jest ważnym i trudnym zadaniem, przed którym stoi Unia

Europejska. Podkreślono, iż poważnymi trudnościami w jego zapewnieniu są pojawiające się zawirowania na rynku ropy naftowej oraz różnice interesów narodowych poszczególnych krajów Unii Europejskiej.

Książka jest rezultatem wieloletnich badań prowadzonych w Katedrze Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. Autorzy pragną wyrazić przekonanie, że zawarte w niej analizy i oceny zjawiska globalizacji i regionalizacji rynków międzynarodowych, charakterystycznych dla współczesnego etapu rozwoju gospodarki światowej, staną się inspiracją do dalszych badań. Wyrażają też nadzieję, że książka będzie cennym i ważnym podręcznikiem, głównie dla studentów kierunku międzynarodowe stosunki gospodarcze oraz wszystkich interesujących się problemami funkcjonowania rynków międzynarodowych.

Stanisław Miklaszewski
Edward Molendowski

1 Globalizacja i regionalizacja gospodarki światowej

Irena Pietrzyk

1. Istota i geneza globalizacji

Globalizacja jest zjawiskiem dynamicznym, złożonym i wieloaspektowym. Ze względu na interdyscyplinarny charakter tego terminu¹ niemożliwe staje się jego jednoznaczne i powszechnie akceptowane zdefiniowanie. Najczęściej zwraca się uwagę na trzy podstawowe wymiary globalizacji, a mianowicie ekonomiczny, polityczny i kulturowy, uzupełniane o aspekty społeczne, naukowe, ekologiczne i in. Każde z tych ujęć w sposób oczywisty implikuje właściwe mu interpretacje globalizacji i stosowne do tej interpretacji definicje².

Różnie definiowana bywa także globalizacja gospodarcza, która – podobnie jak ma to miejsce w przypadku innych wymiarów tego procesu – stanowi przedmiot licznych kontrowersji, a także wielu pośpiesznie formułowanych, powierzchownych opinii. W tym ostatnim przypadku chodzi zarówno o błędnie interpretowane niektóre jej przejawy, jak i formułowane zarzuty, „oskarżające” globalizację o „wszelkie zło” w gospodarce światowej. Jak stwierdza bowiem S. Berger, „globalizacja, swobodna wymiana, otwarcie granic, a nawet liberalizacja rynków kapitałowych nie ponoszą odpowiedzialności za wszystkie negatywne zjawiska gospodarcze”³.

¹ Zob. J. Misala, *Lokalizacja działalności gospodarczej w warunkach globalizacji (ujęcie teoretyczne)*, [w:] *Globalizacja od A do Z*, pod red. E. Czarny, Wyd. NBP, Warszawa 2004, s. 260.

² Por. Grupa Lizbońska, *Granice konkurencji*, Poltext, Warszawa 1996, s. 48.

³ Wywiad z S. Berger (MIT), „Les Rendez-vous de la Mondialisation” nr 2, 27 VI 2006. Zagadnieniu temu poświęcił swoją książkę P. Krugman. W j. francuskim nosi ona wymowny tytuł *La*

Jądro debaty koncentruje się przede wszystkim na konsekwencjach globalizacji, która – obok efektów pozytywnych – niesie ze sobą istotne zagrożenia. Za najpoważniejsze z tych zagrożeń uznaje się destabilizowanie gospodarki światowej w następstwie kryzysów finansowych oraz pogłębianie nierówności między krajami i regionami czy też wewnątrz państw i ich regionów⁴.

Przedmiot kontrowersji stanowi także trwałość i nieuchronność procesu globalizacji, który w opinii wielu autorów ma charakter uniwersalny i nieodwracalny, pomimo iż w jego przebiegu mogą występować fazy przyspieszenia i regresu. Inni z kolei – wskazując na przykłady krajów, w których doszło w ostatnich latach do przesunięcia wahadła w stronę neopopulizmu i protekcjonizmu – zwracają uwagę na łatwą odwracalność tendencji globalizacyjnych, stawiającą pod znakiem zapytania przyszłość tego procesu⁵. Zdaniem J. Stiglitz „globalizacja, tak jak rozwój, nie jest czymś nieuniknionym” i „jeśli globalizacja nie będzie przynosić korzyści znaczącej większości ludzi, wówczas większość ta na nią zareaguje”⁶. Wątpliwości te nabrały szczególnego znaczenia w kontekście kryzysu zapoczątkowanego w 2007 roku w Stanach Zjednoczonych, którego głębokości ani okresu trwania nikt nie jest w stanie określić i który postrzegany jest równocześnie jako kryzys globalizacji.

Brak jest wreszcie jednomyślności w poglądach na początki procesu globalizacji, o czym świadczy wyróżnianie w literaturze dwóch nurtów w podejściu do tego zjawiska⁷.

Według przedstawicieli pierwszego nurtu źródeł globalizacji upatrywać można w bardzo odległej przeszłości, a nawet w starożytności, ponieważ istniejące

mondialisation n'est pas coupable: vertus et limites du libre-échange, La Découverte&Syros, Paris 2000 (w oryginale: P.R. Krugman, *Pop Internationalism*, MIT 1996).

⁴ Zob. m.in. J.E. Stiglitz, *Wizja sprawiedliwej globalizacji. Propozycje usprawnień*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2007; S. Sassen, *Globalizacja. Eseje o nowej mobilności ludzi i pieniędzy*, Wyd. UJ, Kraków 2007; A. Deleu, *Vers une mondialisation plus juste*, Avis et rapports du Conseil Economique et Sociale, Paris 2005; B. Liberska, *Procesy globalizacji i regionalizacji w gospodarce światowej*, [w:] *Globalizacja gospodarki światowej a integracja regionalna*, Elipsa, Warszawa 1998, s. 56; OMC, *Rapport sur le commerce mondial 2008. Le commerce à l'heure de la mondialisation*, Genève 2008, s. 15.

⁵ Np. P. Ghemawat „Gazeta Wyborcza” 24–25 III 2007 r.; zob. także: Martin Wolf, „Financial Times” 10 I 2007.

⁶ J. Stiglitz, op. cit., s. 14, 42. Wymownym przykładem takiej skutecznej reakcji było m.in. zablokowanie przez organizacje pozarządowe toczących się w latach 1995–1997 negocjacji w łonie państw członkowskich OECD w sprawie Wielostronnego Porozumienia Inwestycyjnego (*Multilateral Agreement on Investment – MAI*), którego projekt skrytykowano za narzucenie wszelkich możliwych zobowiązań na rządy krajów przyjmujących inwestorów, natomiast tych ostatnich „zwolniono” z jakichkolwiek obowiązków wobec krajów goszczących. Organizacje pozarządowe zdobyły projekt porozumienia i zaalarmowały opinię światową. Ostatecznie sprzeciw Francji i obojętność USA spowodowały przerwanie prac nad tym projektem w roku 1998.

⁷ A. Müller, *Globalizacja – mit czy rzeczywistość*, [w:] *Globalizacja od A do Z*, op. cit., s. 38 i n.